

Neformální vzdělávání sportovních trenérů¹

Nonformal sport coach education

Vladimír Jůva

Abstrakt: Sportovní trenérství patří k velmi komplexním a náročným povoláním a jeho úspěšné vykonávání souvisí s mnoha společenskými, ekonomickými a zejména vzdělávacími aspekty. Pro gradaci trenérské profese nestačí pouze vrozené dispozice, vlastní sportovní zkušenosti a získání trenérské licence. Stále významnější roli sehrává celoživotní neformální vzdělávání a informální učení sportovních trenérů. Příspěvek přibližuje vybraná data z provedeného dotazníkového šetření sportovních trenérů, které analyzovalo příležitosti neformálního trenérského vzdělávání, naznačilo efektivní formy a metody tohoto vzdělávání, identifikovalo některé informační zdroje pro informální učení sportovních trenérů a charakterizovalo informální učení jako součást každodenních trenérských aktivit.

Klíčová slova: sportovní trenér, trenérské vzdělávání, neformální trenérské vzdělávání, empirický výzkum

Abstract: Sport coaching belongs to a category of complex and demanding professions. Success in this profession is dependent on many interconnected social, economic and educational aspects. Natural athletic talent, sports experience, and an acquired coach license alone, are not sufficient to meet the graduation requirements for a professional coach. Lifelong non-formal education and informal learning plays an increasingly more significant role in the learning and development in professional coaches. This report highlights selected data gathered through a questionnaire administered to sport coaches which analyzed the impact of non-formal coach education, signaled effective forms and methods of such education, identified some information sources of sport coach informal learning and characterized informal learning as a substantial part of the everyday activities of a coach.

Keywords: sport coach, coach education, nonformal coach education, empirical research

1 Úvod

Sportovní trenérství patří k velmi komplexním a náročným povoláním a jeho úspěšné vykonávání souvisí s mnoha společenskými, ekonomickými a zejména edukačními aspekty. K úspěšnému vykonávání trenérské profese nestačí pouze vrozené dispozice, vlastní sportovní zkušenosti a „graduální“ trenérské vzdělávání. Pro nutnou gradaci trenérské profese sehrává stále významnější roli celoživotní neformální vzdělávání a informální učení (Mallett, 2009; Nash & Sproule 2009).

¹ Stať vychází z probíhajícího empirického šetření, které je podpořeno grantovým projektem specifického výzkumu MUNI/A/0069/2011.

Současné trenérské vzdělávání má rysy nejen formálního, ale i neformálního a informálního vzdělávání a učení. Formální vzdělávání se vyznačuje formálním společenským ustanovením jeho povinnosti a/nebo platnosti jeho výstupů a dále skutečností, že jde o vzdělávání intencionální a soustavné v celospolečenském měřítku. „Formální vzdělávání probíhá organizovaně a strukturovaně (z hlediska cílů, prostředků a času), jde o učení řízené, je z hlediska toho, kdo se učí, záměrnou činností“ (Marinková & Stretti, 2009, s. 247). Formální trenérské vzdělávání se uskutečňuje zejména v rámci studia trenérství na sportovních vysokých školách a v rámci trenérských kurzů vedoucích k získání trenérské licence.

„Neformální vzdělávání je zaměřeno na získání takových znalostí a dovedností, které jeho účastníkovi mohou pomoci zlepšit si možnosti uplatnění na trhu práce a prohloubit si dosavadní i získat nové osobní znalosti a dovednosti“ (Marinková & Stretti 2009, s. 247). K neformálnímu trenérskému vzdělávání patří všechny vzdělávací aktivity, při nichž dochází k záměrným procesům učení, popř. i k hodnocení těchto procesů, a které nejsou součástí formálního vzdělávání trenérů.

Informální vzdělávání je součástí celoživotního učení a vzdělávání a „probíhá v rodině, mezi vrstevníky, v práci, ve volném čase, při cestování, čtení knih a časopisů, při poslechu rozhlasu, sledování televize, při návštěvě výstav, divadel a kin“ (Průcha, Walterová, & Mareš, 2009, s. 104). K základním rysům informálního vzdělávání a učení tedy patří, že je neorganizované, nesystematické a institucionálně nekoordinované. Neformální a informální vzdělávání sportovních trenérů tvoří všechny formy a metody organizovaného i zcela individuálního trenérského vzdělávání a učení, které probíhá mimo rámec formálního vzdělávání (např. studium na sportovních fakultách) i mimo trenérských kurzů zaměřených na získání trenérské licence.

Výzkumu trenérství se u nás i v zahraničí věnuje již řadu let významná pozornost (např. Digel, 2000; Jansa & Kovář 2008a, 2008b; Lavallee, 2006; Schierz, Thiele, & Fischer, 2006; Svoboda, 1998; Zindel, 2006). Empirické výzkumy se však převážně orientují na otázky demografického složení sportovních trenérů, jejich dosaženého vzdělání, absolvované sportovní dráhy ap. Problematika dalšího trenérského vzdělávání (především neformálního a informálního) zatím není dostatečně výzkumně reflektovaná (Mallett, 2009).

Následující text, který vychází z probíhajícího empirického šetření, se zaměřuje na otázky neformálního vzdělávání a informálního učení sportovních trenérů, které sehrává stále významnější roli v rámci potřebné gradace trenérské profese.

2 Výzkumný design

Cílem probíhajícího empirického šetření je analyzovat formy a metody neformálního a informálního vzdělávání a učení sportovních trenérů. Dílčí cíle se zaměřují na:

- analýzu příležitostí neformálního trenérského vzdělávání,
- deskripci efektivních forem a metod neformálního trenérského vzdělávání,
- zjištění, které formy a metody neformálního vzdělávání trenérům chybí,
- identifikaci informačních zdrojů pro informální učení sportovních trenérů a
- charakteristiku informálního učení jako součásti každodenních trenérských aktivit.

Empirické šetření kombinuje kvantitativní a kvalitativní přístup. V první fázi jsme na základě uskutečněných otevřených rozhovorů se třemi sportovními trenéry vytvořili dotazník vlastní konstrukce, který je zaměřen na problematiku neformálního a informálního trenérského

vzdělávání. První část dotazníku se zaměřuje na osobní a profesní údaje. Další části dotazníku obsahují položky zaměřené na možnosti neformálního trenérského vzdělávání a na jeho formy a metody. Čtvrtá část dotazníku zjišťuje informační zdroje, které trenéři využívají v rámci svého informálního učení, a informační zdroje, které trenérům naopak chybí pro zefektivnění jejich práce. Poslední část dotazníku se zaměřuje na vybrané formy informálního učení sportovních trenérů.

Po pilotním ověření vytvořeného dotazníku jsme oslovili 110 sportovních trenérů s žádostí o vyplnění dotazníku. Dostupný výzkumný soubor tvořili sportovní trenéři 3. a vyšší trenérské licence (obě pohlaví, trenéři-studenti Fakulty sportovních studií Masarykovy univerzity a další jimi oslovení trenéři). Návratnost dotazníku byla 64,5 %.

Empirický výzkum bude pokračovat na podzim 2011 kvalitativní částí. Naším záměrem je zpracovat 3 případové studie zaměřené na formy a metody neformálního a informálního vzdělávání a učení vybraných trenérů.

3 Dílčí data z dotazníkového šetření

Ve výzkumném vzorku ($n = 71$) bylo zastoupeno 66 % trenérů-mužů a 34 % trenerek-žen. Průměrný věk byl 29 let (medián 26 let), 36 % trenérů získalo 1., 24 % 2. a 63 % 3. trenérskou licenci. Profesionálně se trenérství věnovala 3 % respondentů, poloprofesionálně 38 % a 59 % působil jako dobrovolní trenéři. 69 % trenérů se věnovalo dětem a mládeži, 10 % dospělým sportovcům a 21 % pracovalo s různými věkovými skupinami. Ve velkém městě působil 49 % respondentů, 45 % v menším městě a 6 % na venkově.

V položkách dotazníku, které zjišťovaly postoje a názory trenérů na jejich neformální a informální vzdělávání, byla použita většinou čtyřbodová Likertova škála (zcela souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – vůbec nesouhlasím a možnost N – nemohu se vyjádřit). V uvedených vybraných výsledcích je tato škála mnohdy zjednodušena pouze na dvoubodovou (souhlas – nesouhlas).

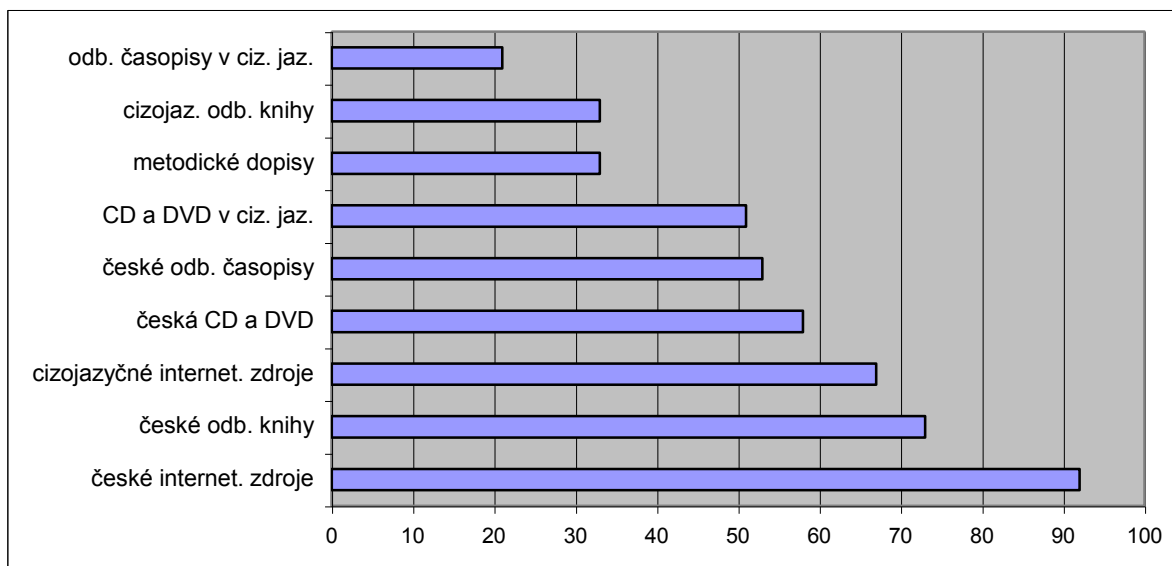
V rámci hodnocení neformálního vzdělávání sportovních trenérů je významná jeho nabídka, kterou 29 % respondentů hodnotilo jako dostatečně širokou, 34 % jako spíše širokou a 37 % jako nedostatečnou. V rámci hodnocení aktuálnosti dalšího trenérského vzdělávání z hlediska potřeb soudobé praxe se 53 % respondentů domnívá, že další trenérské vzdělávání pružně reaguje na měnící se potřeby praxe, 44 % trenérů naopak hodnotí toto vzdělávání kriticky.

Z hlediska organizátorů neformálního vzdělávání u zkoumaných trenérů převažovaly jejich sportovní svazy (pořádají pravidelné doškolovací trenérské semináře v 74 %) nad aktivitami vysokoškolských pracovišť (především sportovní fakulty), které organizují různé formy dalšího trenérského vzdělávání v 54 %. Možnosti dalšího trenérského vzdělávání však bohužel využívala pouze necelá polovina našich respondentů (49 %).

Z hlediska forem a metod neformálního trenérského vzdělávání považuje naprostá většina trenérů (93 %) za velmi přínosné fundované přednášky odborníků (např. sportovních lékařů nebo fyziologů). Současně se ukázalo, že dosud pravděpodobně neexistuje dostatečná nabídka forem distančního vzdělávání, které by rádo využilo 77 % oslovených trenérů.

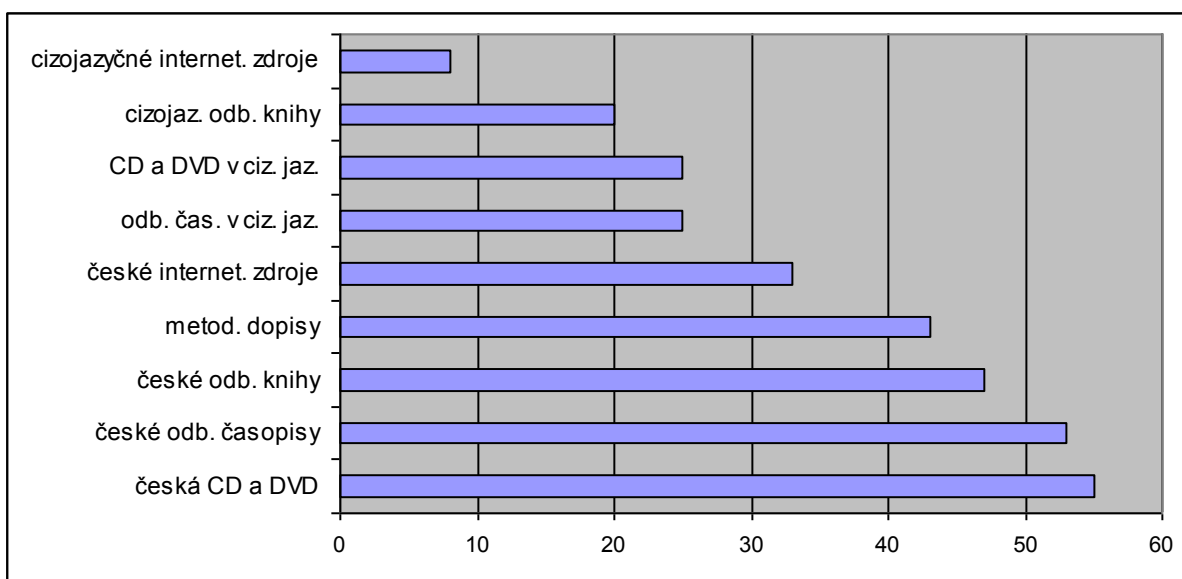
Všichni námi oslovení trenéři (100 %) se shodují, že v dalším trenérském vzdělávání je přínosná vzájemná výměna zkušeností a většina z nich (94 %) se současně domnívá, že další trenérské vzdělávání má seznamovat s příklady dobré praxe. Současně však přes polovina z nich (52 %) má pocit, že jim v rámci neformálního vzdělávání chybí možnost diskutovat své problémy se zkušenými trenéry.

Podstatnou determinantu informálního učení trenérů tvoří informační zdroje. Graf na obrázku 1 ukazuje, které informační zdroje trenéři ve svém informálním učení především využívají. Umístění českých internetových zdrojů na 1. místě jsme očekávali. Překvapivá však byla až 5. příčka u českých odborných časopisů a zejména nízké využívání metodických dopisů, což pravděpodobně souvisí v některých sportovních odvětvích i s jejich absencí.

Obrázek 1. Využívané informační zdroje v informálním učení trenérů v procentech

Graf na obrázku 2 přibližuje, které informační zdroje pro informální učení osloveným trenérům chybí. Pro zefektivnění své práce trenéři především požadují vedle elektronických nosičů s metodickými podněty tištěné materiály zaměřené na trenérství.

Obrázek 2. Chybějící informační zdroje v informálním učení trenérů v procentech

V rámci informálního učení trenérů tvoří významný zdroj empirie analýza tréninků kolegů stejného, popř. i dalších sportů. Zajímalo nás proto, zda trenéři navštěvují tréninky jiných trenérů ve svém oddíle nebo klubu, v jiných oddílech i u jiných sportů. 84 % oslovených trenérů navštěvuje občas, popř. i pravidelně tréninky svých kolegů. 60 % respondentů navštěvuje i tréninky jiných sportů a 52 % tréninky vlastního sportu, ale v jiných sportovních oddílech a klubech.

Pro informální učení jsou typická každodenní setkávání a odborné diskuse s kolegy. Také námi oslovení trenéři o pojetí svých tréninků diskutují především se svými kolegy (99 %) a dále pak s širší veřejností (37 % – např. s diváky nebo s rodiči svěřených sportovců). Této odborné diskusi napomáhají i některé sportovní oddíly a kluby (55 %), které podporují pravidelné diskuse zaměřené na otázky sportovního tréninku.

4 Závěr

Výsledky empirického šetření nemůžeme z hlediska typu a rozsahu výzkumného souboru i vzhledem k probíhajícímu výzkumu zobecňovat. Získaná data však naznačují, že oslovení sportovní trenéři si uvědomují význam neformálního vzdělávání a informálního učení pro gradaci své trenérské profese. Vybraní trenéři současně pociťují jistou absenci efektivních forem a metod neformálního trenérského vzdělávání a aktuálních informačních zdrojů pro své informální učení. Zjištěné údaje tak představují výzvu pro instituce, které se podílejí na trenérském vzdělávání (především sportovní svazy a sportovní fakulty), aby se v rámci licenčního trenérského vzdělávání více zaměřovaly na motivaci pro další neformální vzdělávání a informální učení svých absolventů a současně výrazněji podporovaly tvorbu kvalitních tištěných a zejména elektronických informačních materiálů pro trenéry. Zahraniční zkušenosti (např. Jiménez & Lorenzo, 2009) současně ukazují, že na neformálním vzdělávání svých trenérů se musí výrazněji podílet sportovní kluby, centra a střediska, a to především podporou mentoringu, kdy zkušení trenéři pozitivně ovlivňují své kolegy. Široké a dosud pravděpodobně ne zcela efektivně využívané možnosti dalšího vzdělávání sportovních trenérů představuje distanční vzdělávání a odborná podpora trenérských diskusí na sociálních sítích.

Poděkování

Poděkování patří doktorským studentům Fakulty sportovních studií MU Olze Taušové a Romanu Francovi, kteří participovali na sběru a zpracování výzkumných dat.

Literatura

- Digel, H. (2000). Zukunftsperspektiven des trainerberufs. *Leistungssport*, 30(6), 5–11.
- Jansa, P., & Kovář, K. (2008a). Názory a postoje trenérů v týmových sportech. In *Hry 2008: Výzkum a aplikace* (pp. 113–119). Plzeň: ZU v Plzni.
- Jansa, P., & Kovář, K. (2008b). Názory a postoje trenérů ve vybraných sportech. In *Současný sportovní trénink* (pp. 317–321). Praha: UK v Praze.
- Jiménez, S., & Lorenzo, A. (2009). El mentoring como medio formativo en la educación del entrenador de baloncesto. *Revista Internacional de Ciencias del Deporte*, 15(5), 36–45.
- Lavallee, D. (2006). Career awareness, career planning, and career transition needs among sports coaches. *Journal of Career Development*, 33(1), 66–79.
- Mallett, C. J. (Ed.). (2009). Formal vs. informal coach education. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 4(3), 325–334.

- Marinková, H., & Stretti, M. (2009). Formální vzdělávání, neformální vzdělávání, informální učení. In J. Průcha (Ed.). *Pedagogická encyklopedie* (pp. 247–251). Praha: Portál.
- Nash, Ch. S., & Sproule, J. (2009). Career development of expert coaches. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 4(1), 121–138.
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš J. (2009). *Pedagogický slovník*. Praha: Grada.
- Schierz, M., Thiele, J., & Fischer, B. (2006). *Fallarbeit in der Trainerausbildung: Möglichkeiten und Grenzen einer pädagogischen Professionalisierung*. Köln: Sportverlag Strauß.
- Svoboda, B. (1998). Trenéři a současný sport. *Tělesná výchova a sport mládeže*, 68(3), 37–43.
- Zindel, T. (2006). *Die Befristung von Arbeitsverträgen mit Trainern im Spitzensport*. Berlin: BWV.

Kontakt

doc. PhDr. Vladimír Jůva, CSc.
Masarykova univerzita
Fakulta sportovních studií, Katedra pedagogiky sportu
Kamenice 5, 625 00 Brno
e-mail: juva@fsps.muni.cz

Bibliografické údaje

Jůva, V. (2011). Neformální vzdělávání sportovních trenérů. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Směšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 274–279). Brno: Masarykova univerzita.

Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/capv2011/sbornikprispevku/juva.pdf>

doi: 10.5817/PdF.P210-CAPV-2012-19